

Євген Скопов

ІСТОРІЯ «МАЛЕНЬКОЇ ЛЮДИНИ»

(Немчинов, І. (2019). *Малининь / Малінін: Реконструкція «втраченої біографії» кийського професора. Вінниця: ФОП Барановська Т.П.*)

Видана на початку 2019 р. монографія Ігоря Немчинова «Малининь / Малінін: Реконструкція “втраченої біографії” кийського професора» покликана розповісти історію «маленької людини» на перетині «мікронаративів» із «макронаративом» через біографію професора Кийської духовної академії (далі – КДА) Василя Миколайовича Малініна (1849-1927 рр.).

Автор акцентує увагу на необхідності здійснити перехід від широких узагальнень до реконструкції біографій, підкреслюючи, що біографія є цінною сама по собі. Долаючи методологічні настанови «великої історії», біографія як жанр історичної літератури потребує нового «відродження». Вона перетворюється з інструменту дешифровки культурного коду епохи в окремішній, самодостатній код людського буття – життя «маленької людини». «Маленької», але неповторної та унікальної, з власним правом на біографію.

Представлена книга відповідає сьогodнішньому запиту на нове прочитання як української історії в цілому, так і історії філософії. Принаймні цю біографію не можна звинуватити в зашкарублості й панівній орієнтації на загальноісторичні схеми й на залежність суб'єкта від виконуваної ролі у «великій історії».

У передмові автор зазначає, що відомості про професора Володимира Малініна є результатом ретельного аналізу всіх виявлених фактів з доступних джерел без залучення архівних матеріалів і фондів. Відтак запропонована увазі читача монографія постає як системне поєднання всіх згадок про В. Малініна, розпорощених по різних словниках, автобіографіях, чи спогадах. Певні річ, така робота заслуговує на відзнаку. Перед очима читача постає, за задумом автора, цілісна історія непересічної людини.

Ключовий мотив, яким керується автор – спроба відродити інтерес до біографії як історії Людини, а не як учасника «великих» подій чи гвинтика історії.

Ігор Немчинов подає опис етапів біографії Малініна в хронологічній послідовності. Він чітко їх окреслює як у часі, так і географічно, привертаючи в такий спосіб увагу читача до унікальності атмосфери місця й епохи.

© Є. Скопов, 2019

Виважений підхід до досліджуваних джерел демонструє вміння автора систематизувати й узагальнювати величезний масив інформації в струнку і цілісну картину життєвого шляху людини (бібліографія у книзі не надто великого обсягу нараховує майже 180 позицій).

Автором виділено низку ключових періодів життєвого шляху В. Малініна: раннє дитинство, роки навчання у Володимирському духовному училищі та семінарії, Київська духовна академія (КДА), Санкт-Петербурзький університет, і, зрештою, другий київський період, але вже в якості професора тієї ж КДА.

У цілому біографія В. Малініна не позначена бурхливим чи визначними подіями – він не брав участі ані в політичних протистояннях, ані в революційних подіях, залишався осторонь у суперечках щодо культурних пріоритетів і перспектив Російської імперії. Єдиний випадок публічної дискусії із політичним підтекстом, про який згадує автор, пов'язаний із обстоюванням недоторканості текстів церковнослов'янської мови в богослужіннях. Щодо неї професор мав чітку позицію – переведення богослужіння на українську чи на російську мови неприпустиме. Окрім цього випадку Малінін є чудовим прикладом «маленької» людини, зосередженої винятково на приватному житті, і саме це робить його ідеальним об'єктом для здійснення задуму автора книги – написання біографії «незнаменитої» людини.

«Велика історія» увірвалася в життя Малініна лише в роки його старості. Буремні часи революції й жажіття громадянської війни не оминули київського професора. Однак 70-літній на той час, він навряд чи міг бути активним учасником політичних протистоянь.

Особливої уваги заслуговує той факт, що представлений нашій увазі життєпис являє собою вдало розгорнутий аналіз культурно-історичного тла становлення професора Малініна як особистості. Перед читачем постає виразний і подекуди неймовірно реалістичний світ духовних семінарій із різних куточків імперії із особливостями їхнього устрою й соціальних практик. Зрештою, біографія Малініна дозволяє відстежити особливості середовища семінарій як півночі, так і півдня імперії: Росії й України.

Окрема увага відведена періоду життя Малініна, пов'язаному із Києвом та КДА. Ідеться про часи, позначені палким протистоянням внутрішніх «партій» – риси питомо українського культурного середовища, що особливо вирізнялося суперечками й неодностайністю думок і поглядів.

У монографії, присвяченій Малініну робота в КДА, як і весь шлях до професорської посади, становить більше половини обсягу роботи – 107 сторінок. Це дозволяє вести мову передусім про історію інтелектуала.

Вельми цікавою деталлю, відзначеною автором, є той факт, що КДА становила собою осередок інтелектуального життя, який приваблював не лише вихідців із України. Потенційні кандидати на викладацькі посади, обираючи між Московською, Санкт-Петербурзькою чи Київською духовними академіями, не рідко робили вибір саме на користь останньої. Зокрема професор КДА В. Певницький чи В. Рибинський, про яких згадується в монографії, як і, власне, Малінін, були вихідцями з півночі Російської імперії.

Створене автором плетиво життєвих історій і карколомних ситуацій в поєднанні з загальними настроями та «духом часу», розкривають перед читачем сповнену життям картину університетсько-академічного середовища зі всіма його недоліками: бюрократизмом, ретроградством і реакційністю, «випадковими» професорами, і водночас жвакими та по-справжньому науковими дискусіями. У такий спосіб автор мимоволі

ніби заспокоює сучасного читача, який надто переймається станом справ у вітчизняній освіті й науці (згадка ледь не про анекдотичний випадок із реформою ректора Санкт-Петербурзького університету Владиславлєва, який змінив читальню на ватерклозет задля покращення порядку).

Розлогий опис професорського складу КДА має неабияку значущість для історико-філософських розвідок, пов'язаних із дослідженням інтелектуального середовища духовних семінарій і академій Російської імперії. Прізвища, які згадає Немчинов, засвідчують, що в середовищі КДА склалася потужна дослідницька школа із ранньої історії Церкви й церковної словесності. Так, згадуваний вище П. Тарнавський, автор відомої розвідки «Греко-восточная церковь в период вселенських соборов» (1878) залишив помітний слід в історії досліджень ранньої Церкви.

Студії з філології та лінгвістики спонукали Малініна продовжити навчання у Санкт-Петербурзькому університеті. Цей період біографії Малініна має викликати особливий інтерес дослідників історії філософії. Згадані автором лекції О. Міллера, І. Срезневського, В. Ламанського безсумнівно мали вплив на коло наукових інтересів Малініна, окреслюючи можливі напрями розвитку виголошених із лекторської кафедри ідей.

Річ у тім, що захищена через багато років після навчання в університеті (у 1901 р.) докторська дисертація В. Малініна була присвячена старцю Філофею. Старець став відомим широкому загалу саме завдяки декану історико-філологічного факультету І. Срезневському, чії лекції Малінін відвідував. Відомий філолог славіст, упорядник «Словаря древнерусского языка», Ізмаїл Іванович Срезневський розпочав у 50-х рр. XIX ст. видання давньоруських писемних пам'яток, серед яких і Псковські літописи. Прикметним у даному випадку є те, що традиційна історична наука, згадуючи про старця Філофея і концепцію «Третього Риму», пов'язує всі історичні розвідки винятково із А. Шахматовим, а це, як ми побачили із тексту монографії, далеко не так. Автор зазначає, що вперше про Філофея було згадано в 1861-1863 рр. у журналі «Православный собеседник», а в 1869 р. вийшла друком дисертація В. Іконнікова, що розглядав концепцію «Третього Риму» в контексті розвитку державної ідеології. Тож Малінін є несправедливо забутою сторінкою історії дослідження вельми дражливого питання російської політичної ідеології. Власне київський професор знаходиться біля витоків дискусії про зміст концепту «Москва – Третій Рим». Він, до слова, мабуть, першим здійснив спробу тлумачити ідею «Третього Риму» в есхатологічному сенсі.

Для дослідників історії філософії життєпис Малініна може бути корисним з тієї причини, що професор брав участь у київському єпархіальному (елекційному) соборі в травні 1918 р. як експерт у питанні про подальший статус церковнослов'янської як мови богослужіння. Саме його виступ варто розглядати як початок відкритої академічної суперечки про богослужіння в автокефальній церкві України, яку планували створити.

У цілому, монографія складає враження ґрунтовного й вельми актуального дослідження, насиченого маловідомими фактами з історії філіації ідей, що вказує на необхідну науковому дослідженню новизну. Здійснену автором спробу зреалізувати право «маленької людини» на біографію слід вважати цілком вдалою.

Однак розглянута тут монографія не позбавлена й деяких недоліків. Передусім варто згадати, що, попри сумнівність і чесність автора, біографія професора КДА має дещо ймовірнісний характер, оскільки (і автор чесно про це заявляє) здійснене дослідження спирається на ретельний аналіз усіх фактів, виявлених зі вже доступних джерел, без залучення архівних матеріалів і фондів. Використання останніх дозволило б

побачити іншого професора Малініна. Звісно, умовний спосіб дії не притаманний історичним подіям, а книга вже відбулась. Тому припущення того, що перед нами міг би стати інший образ Малініна, самі походять зі сфери чистих імовірностей. Зрештою, повна біографія як об'єктивна реконструкція життєвого досвіду іншого, навряд чи можлива взагалі. Невиказаність – загадка іншого, його неповторна самість. Утім, необхідність залучення архівних матеріалів до даної теми є, на мій погляд, незаперечною. Адже саме ці матеріали могли би перевести цілу низку умовних припущень у розряд доведених або спростованих тез.

Викликає сумніви надмірна деталізація опису тих культурно-історичних середовищ, в яких тривав життєвий шлях професора Малініна. Неймовірна виразність і яскравість фарб, якими автор змальовує культурний контекст кінця XIX ст., справляє неабияке враження, але подекуди на цьому тлі губиться сам герой оповіді. Сповнений виразністю опис «духу часу», панівних настроїв тощо іноді змушує читача забути про самого Малініна. Виникає враження, що останній ніби розчиняється в стихії подій: перебуваючи в них, він майже не оприявнює себе.

Хоча цілком імовірно, що саме в такий спосіб автор намагається зайвий раз підкреслити, що ми маємо справу із біографією «маленької людини» та реалізувати, наскільки це можливо, право такої людини бути.

Одержано / Received 11.06.2019

Evgen Scopov

The history of the Little Man. (Nemchinov, I. (2019). Malinin / Malinin: Reconstruction of the "lost biography" of Kiev professor. Vinnitsa: FOP Baranovskaya T.P.)

Review of the book Nemchinov, I. (2019). Malinin / Malinin: Reconstruction of the "lost biography" of Kiev professor. Vinnitsa: FOP Baranovskaya TP.

Євген Скопов

Історія «маленької людини». (Немчинов, І. (2019). Малининъ / Малінін: Реконструкція «втраченої біографії» київського професора. Вінниця: ФОП Барановська Т.П.)

Огляд монографії Немчинов, І. (2019). Малининъ / Малінін: Реконструкція «втраченої біографії» київського професора. Вінниця: ФОП Барановська Т.П.

Evgen Scopov, lecturer of the Philosophy and Humanities Department at Vinnitsia National Technical University.

Євген Скопов, викладач кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету.

e-mail: scopoff@gmail.com
